

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi asosida chop etiladi. Jurnal Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

klassik va zamonaviy nasri, jumladan Abdulla Qodiriyning «O'tkan kunlar» romani materialida sinovdan o'tkazilishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Adabiy ta'limda tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish talabi zamonaviy ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bu jarayonning nazariy asosi Ennis va Facionening tanqidiy fikrlash tuzilmalari, Rosenblattning reseptiv nazariyasi, Vygotskiy va Vud–Bruner–Rossning yordam ko'rsatish g'oyalari hamda Bloom taksonomiyasida mujassam.

Taklif etilgan to'rt bosqichli model va ikki jadvalda keltirilgan topshiriqlar hamda mezonlar adabiy darslarni fikrlashga yo'naltirilgan jarayonga aylantirish uchun amaliy vosita bo'lishi mumkin. Modelning samaradorligini aniqlash uchun pedagogik eksperiment o'tkazish va natijalarni statistik tahlil qilish keyingi ilmiy izlanishlarning vazifasi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Bloom B.S. (ed.). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. — New York: David McKay, 1956.
2. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. — New York: Longman, 2001.
3. Ennis R.H. A Logical Basis for Measuring Critical Thinking Skills // Educational Leadership. — 1985. — Vol. 43, No. 2. — P. 44–48.
4. Facione P.A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction (The Delphi Report). — Millbrae, CA: California Academic Press, 1990.
5. Lipman M. Thinking in Education. — 2nd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
6. Rosenblatt L.M. The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work. — Carbondale: Southern Illinois University Press, 1978.
7. Vygotskiy L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
8. Wood D., Bruner J.S., Ross G. The Role of Tutoring in Problem Solving // Journal of Child Psychology and Psychiatry. — 1976. — Vol. 17, No. 2. — P. 89–100.

RUS TILINI O'RGANISHDA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

Xabibullayeva Madinabonu Abdurashid qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali

Annotatsiya. Ushbu maqolada rus tilini o'rganish jarayonida tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirishning lingvodidaktik va metodik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tinglab tushunish nutq faoliyatining muhim turi sifatida o'quvchining og'zaki axborotni qabul qilishi, mazmunini anglab yetishi, asosiy va ikkilamchi ma'lumotlarni farqlashi hamda eshitilgan axborotga munosabat bildirishini ta'minlaydi. Tadqiqotda tinglab tushunish jarayonida uchraydigan fonetik, leksik, grammatik, psixologik va mazmuniy qiyinchiliklar o'rganilib, ularni bartaraf etishga xizmat qiluvchi mashqlar tizimi tahlil qilindi. Audiomatn bilan ishlashning tinglashdan oldingi, tinglash jarayonidagi va tinglashdan keyingi bosqichlarini izchil tashkil etish o'quvchilarning eshitilgan nutqni tushunish darajasini oshirishga xizmat qilishi asoslandi. Shuningdek, autentik audio va videomateriallar, takroriy tinglash, tayanch so'zlar, mazmunni bashorat qilish, savol-javob, qisqa qayta hikoya qilish kabi metodlarning amaliy ahamiyati yoritildi.

Kalit so'zlar: rus tili, tinglab tushunish, nutq faoliyati, audiomatn, kommunikativ kompetensiya, autentik material, fonetik ko'nikma, leksik kompetensiya, tinglash strategiyasi.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье анализируются лингводидактические и методические аспекты развития навыков аудирования в процессе изучения русского языка. Будучи важнейшим видом речевой деятельности, аудирование позволяет обучающимся воспринимать устную информацию, понимать её содержание, разграничивать главные и второстепенные детали, а также реагировать на услышанное. В работе рассматриваются фонетические, лексические, грамматические, психологические и содержательные трудности, возникающие при аудировании, и анализируется система упражнений, направленных на их преодоление. Установлено, что систематическая организация работы с аудиотекстами — на этапах до прослушивания, во время него и после — способствует лучшему пониманию устной речи. Кроме того, подчёркивается практическая значимость таких методов, как использование аутентичных аудио- и видеоматериалов, многократное прослушивание, опора на ключевые слова, прогнозирование содержания, работа с вопросами и ответами, а также краткий пересказ.

Ключевые слова: русский язык, аудирование, речевая деятельность, аудиотекст, коммуникативная компетенция, аутентичный материал, фонетический навык, лексическая компетенция, стратегия аудирования.

DEVELOPING LISTENING COMPREHENSION SKILLS IN LEARNING RUSSIAN

Abstract. *This article analyzes the linguodidactic and methodological aspects of developing listening comprehension skills during the process of learning Russian. As a crucial form of speech activity, listening comprehension enables learners to receive oral information, grasp its content, distinguish between primary and secondary details, and respond to what they have heard. The study examines the phonetic, lexical, grammatical, psychological, and content-related challenges encountered during listening comprehension and analyzes a system of exercises designed to overcome them. It is argued that a structured approach—incorporating pre-listening, while-listening, and post-listening stages—effectively enhances students' ability to understand spoken language. Furthermore, the practical significance of various methods is highlighted, including the use of authentic audio and video materials, repeated listening, key words, content prediction, question-and-answer exercises, and brief retelling.*

Keywords: *Russian language, listening comprehension, speech activity, audio text, communicative competence, authentic material, phonetic skills, lexical competence, listening strategies.*

KIRISH

Bugungi kunda chet tillarini, jumladan, rus tilini o'qitishda o'quvchining til birliklarini nazariy bilishi bilan bir qatorda ulardan real kommunikativ vaziyatlarda foydalana olishi muhim hisoblanadi. Til o'rganish jarayonida o'qish, yozish, gapirish va tinglab tushunish ko'nikmalari o'zaro bog'liq holda shakllanadi. Ular orasida tinglab tushunish alohida ahamiyatga ega, chunki tabiiy muloqotda suhbatdoshning fikrini anglamasdan turib unga mazmunli javob berish yoki muloqotni davom ettirish mumkin emas.

Tinglab tushunish oddiy eshitish jarayonidan farq qiladi. O'quvchi tovushlarni eshitish bilan cheklanmaydi, balki ularni ma'lum fonema, so'z va grammatik birliklar sifatida ajratadi, ularning o'zaro munosabatini anglaydi va umumiy mazmunni shakllantiradi. Rus tilini o'rganayotgan o'zbek tilida so'zlashuvchi o'quvchilarda bu jarayon ayrim qiyinchiliklar bilan kechishi tabiiy. Rus tilidagi urg'u, tovushlarning nutq oqimidagi o'zgarishi, tez talaffuz, notanish so'zlar, murakkab grammatik konstruksiyalar hamda so'zlovchining individual talaffuz xususiyatlari eshitilgan axborotni anglashga ta'sir qiladi.

Zamonaviy til o'qitish metodikasida tinglab tushunish kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Common European Framework of Reference for Languages hujjatida ham og'zaki nutqni qabul qilish til kompetensiyasining muhim faoliyatlaridan biri sifatida tavsiflanadi. Shu sababli rus tili mashg'ulotlarida tinglab tushunish alohida epizodik topshiriq emas, balki muntazam va bosqichma-bosqich rivojlantiriladigan ko'nikma bo'lishi lozim.

Mazkur tadqiqotning maqsadi rus tilini o'rganishda tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish jarayonining asosiy qiyinchiliklarini tahlil qilish hamda audiomatn bilan samarali ishlash usullarini aniqlashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, tavsiflash, qiyoslash, umumlashtirish va pedagogik kuzatish metodlaridan foydalanildi. Tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish masalasi chet tilini o'qitish metodikasi, psixolingvistika hamda kommunikativ yondashuv nuqtayi nazaridan ko'rib chiqildi. Metodik asos sifatida I. A. Zimnyayaning nutq faoliyati va tinglab tushunishning psixologik mexanizmlariga oid qarashlari, E. I. Passovning kommunikativ ta'lim konsepsiyasi, J. J. Wilsonning tinglashni o'rgatish metodikasiga oid yondashuvlari, M. Rostning tinglash jarayonining kognitiv xususiyatlari haqidagi tadqiqotlari hamda CEFR tavsiyalaridan foydalanildi.

Tahlilda audiomatn bilan ishlash jarayoni uch bosqichga ajratildi: tinglashdan oldingi faoliyat, bevosita tinglash jarayoni va tinglashdan keyingi faoliyat. Har bir bosqichda bajariladigan topshiriqlarning o'quvchining mazmunni anglashiga qanday yordam berishi metodik jihatdan baholandi. Shuningdek, tinglab tushunishga ta'sir qiluvchi omillar fonetik, leksik-grammatik, mazmuniy va psixologik guruhlariga ajratilib o'rganildi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, rus tilini o'rganishda tinglab tushunish bilan bog'liq muammolar, avvalo, o'quvchining yozma shaklda bilgan til birligini jonli nutqda taniy olmasligi bilan bog'liq. O'quvchi ma'lum bir so'zni darslikda ko'rgan, uning ma'nosini bilgan bo'lishi mumkin, biroq ushbu so'z tabiiy tezlikdagi nutqda boshqa birliklar bilan birga talaffuz qilinganda uni darhol ajrata olmaydi. Demak, lug'at boyligining mavjudligi tinglab tushunishni avtomatik ravishda ta'minlamaydi. Leksik birlikning eshitish obrazi ham o'quvchi xotirasida shakllanishi zarur.

Rus tilining fonetik tizimi tinglab tushunishda muhim omillardan biridir. So'z urg'usining o'zgaruvchanligi, urg'usiz unlilarning talaffuzdagi o'zgarishi, undoshlarning jarangli yoki jarangsiz talaffuz qilinishi o'rganuvchi uchun qiyinchilik tug'diradi. Masalan, o'quvchi so'zning yozma shakliga yaxshi tanish bo'lsa ham, uning real talaffuzini birinchi eshitishda tanimasligi mumkin. Bunday holatlarda minimal fonetik birliklardan boshlab so'z birikmalari va yaxlit gaplarga bo'lgan mashqlarni izchil tashkil qilish samarali natija beradi. Bir-biriga yaqin tovushlarni farqlash, eshitilgan so'zni variantlar orasidan aniqlash va urg'uli bo'g'inni topish kabi mashqlar boshlang'ich bosqichda ayniqsa foydalidir.

Tinglab tushunishda ikkinchi muhim omil nutq tezligidir. O'quv materiallaridagi haddan tashqari sekinlashtirilgan nutq dastlab o'quvchiga qulaylik yaratishi mumkin, ammo bunday materiallardan uzoq vaqt foydalanish tabiiy rus nutqiga moslashishni qiyinlashtiradi. Shu sababli audioyozuvlarning tezligi o'quvchi darajasiga mos ravishda bosqichma-bosqich tabiiy nutqqa yaqinlashtirilishi maqsadga muvofiq. Boshlang'ich bosqichda aniq talaffuz qilingan qisqa dialoglar, keyingi bosqichlarda esa suhbat, intervyu, yangilik, e'lon va kundalik hayotga oid autentik materiallardan foydalanish mumkin.

Tahlil jarayonida tinglashdan oldingi bosqichning ahamiyati yuqori ekanligi aniqlandi. O'quvchiga hech qanday tayyorgarliksiz murakkab audiomatn berilishi uning e'tiborini mazmunni tushunishdan ko'ra notanish so'zlarni aniqlashga yo'naltirishi

mumkin. Tinglashdan oldin mavzu haqida qisqa suhbat o'tkazish, rasm yoki sarlavha asosida matn mazmunini taxmin qilish, asosiy tayanch so'zlar bilan tanishtirish o'quvchining mavjud bilimlarini faollashtiradi. Masalan, "В магазине" mavzusidagi dialogni tinglashdan oldin o'quvchilardan do'konda qanday iboralar ishlatilishini so'rash ularning keyingi axborotni qabul qilishiga tayanch yaratadi.

Biroq tinglashdan oldin matndagi barcha yangi so'zlarni tushuntirib berish maqsadga muvofiq emas. Bunday yondashuv o'quvchini kontekst orqali ma'noni aniqlash imkoniyatidan mahrum qiladi. O'quvchi real hayotda ham suhbatdosh nutqidagi barcha so'zlarni bilmasligi mumkin. Shuning uchun metodik jihatdan matnning umumiy mazmunini tushunishga to'sqinlik qiladigan asosiy birliklarni oldindan tushuntirish, qolgan birliklarning ma'nosini esa kontekst asosida aniqlashga imkon berish samaraliroqdir.

Bevosita tinglash bosqichida o'quvchiga aniq vazifa berilishi muhim. "Matnni tinglang" shaklidagi umumiy ko'rsatma yetarli natija bermaydi. O'quvchi nima uchun tinglayotganini bilishi kerak. Masalan, "Suhbat qayerda sodir bo'layotganini aniqlang", "Qahramonning asosiy muammosini toping", "Uchta asosiy fakti yozib oling" kabi vazifalar diqqatni muhim axborotga yo'naltiradi. Bu usul o'quvchining har bir so'zni tushunishga bo'lgan ortiqcha intilishini kamaytiradi.

Tinglashni bir necha marta tashkil qilish ham samarali, biroq har bir takroriy tinglash bir xil maqsadda amalga oshirilmasligi kerak. Birinchi tinglashda umumiy mazmunni aniqlash, ikkinchi tinglashda muhim tafsilotlarni topish, zarur hollarda uchinchi tinglashda til birliklariga e'tibor qaratish mumkin. Masalan, birinchi tinglashdan so'ng "Matn nima haqida?" degan savol berilsa, ikkinchi tinglashda vaqt, joy, sabab, ishtirokchilar yoki voqealar ketma-ketligini aniqlash topshiriladi. Natijada tinglash oddiy takrorlash emas, balki mazmunni tobora chuqurroq anglash jarayoniga aylanadi.

Muhim natijalardan yana biri shundaki, o'quvchini audiomatndagi har bir so'zni tarjima qilishga o'rgatish tinglab tushunish tezligini pasaytirishi mumkin. O'quvchi ruscha nutqni eshitishi bilan uni ichki ravishda ona tiliga tarjima qilishga harakat qilsa, keyingi axborotni qabul qilishda kechikish yuzaga keladi. Shu sababli tinglab tushunish mashqlarida umumiy mazmun, tayanch fikr va kommunikativ maqsadni bevosita rus tilida anglashga yo'naltirilgan topshiriqlar ustun bo'lishi lozim.

Tinglab tushunishning rivojlanishida qisqa muddatli xotira ham katta rol o'ynaydi. Uzun jumlaning eshitilgan o'quvchi uning boshidagi ma'lumotni unutib qo'ysa, jumlaning umumiy mazmunini aniqlashi qiyinlashadi. Buni rivojlantirish uchun qisqa gaplarni eshitib takrorlash, muhim so'zlarni yozib olish, voqealar ketma-ketligini tiklash, raqam va sanalarni aniqlash kabi topshiriqlar foydalidir. Bunda maqsad audiomatni so'zma-so'z yodlash emas, balki mazmunni saqlab qolishdir.

Tinglashdan keyingi bosqich tinglab tushunishni gapirish va yozish ko'nikmalari bilan bog'lash imkonini beradi. O'quvchilarga matn bo'yicha savollarga javob berish, voqealarni ketma-ket joylashtirish, eshitilgan fikrni qisqacha qayta hikoya qilish, qahramon harakatiga munosabat bildirish yoki dialogni davom ettirish topshiriqlari berilishi mumkin. Masalan, ikki kishining sayohat haqidagi suhbatini tinglagan o'quvchilarga "Siz qaysi variantni tanlagan bo'lardingiz va nima uchun?" degan savolning berilishi tinglashdan olingan axborotni mustaqil nutqqa aylantiradi.

Autentik materiallardan foydalanish ham alohida ahamiyatga ega. Maxsus o'quv maqsadida yozilgan matnlar grammatik va leksik jihatdan o'quvchi darajasiga moslashtirilgan bo'ladi, lekin real nutqning barcha xususiyatlarini aks ettirmasligi mumkin. Autentik materiallarda tabiiy intonatsiya, pauza, takror, nutq tezligining o'zgarishi va turli ovoz xususiyatlari mavjud bo'ladi. Shuning uchun o'quvchining darajasi oshgani sari qisqa autentik materiallarni dars jarayoniga kiritib borish zarur. Bunda materialning murakkabligi o'quvchining bilim darajasidan keskin yuqori bo'lmasligi kerak.

Audio va videomateriallarni birgalikda qo'llash ham ijobiy imkoniyat yaratadi. Videoda yuz ifodasi, imo-ishora, vaziyat, joy va harakatlar o'quvchiga mazmunni aniqlash uchun qo'shimcha kontekst beradi. Boshlang'ich va o'rta darajada video orqali tinglash o'quvchining tushunishiga yordam bersa, keyinchalik faqat audio asosidagi mashqlarni ko'paytirish eshitish orqali axborotni mustaqil qayta ishlash qobiliyatini mustahkamlaydi.

Tahlillar tinglab tushunishda psixologik omilni ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Ayrim o'quvchilar birinchi notanish so'zga duch kelishi bilan keyingi nutqni tinglashdan chalg'iydi. Natijada bitta tushunilmagan birlik butun matnni tushunishga to'sqinlik qiladi. O'qituvchi o'quvchida "har bir so'zni tushunish shart" degan tasavvurni kamaytirishi va kontekst orqali umumiy mazmunni anglash strategiyasini shakllantirishi kerak. Buning uchun ba'zan matnda notanish so'zlar bo'lishiga qaramay, asosiy g'oyani aniqlashga qaratilgan topshiriqlardan foydalanish foydalidir.

O'quv materiallarini tanlashda mazmunning qiziqarliligi ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. O'quvchining kundalik hayoti, ta'limi, kasbi, sayohat, texnologiya, madaniyat va ijtimoiy munosabatlarga oid materiallar tinglash motivatsiyasini oshiradi. Mazmun o'quvchiga qiziq bo'lsa, u notanish birliklarga qaramay umumiy fikrni aniqlashga ko'proq intiladi. Shunday qilib, audiomatnning lingvistik murakkabligi bilan bir qatorda uning kommunikativ va mazmuniy qiymati ham muhimdir.

Tinglab tushunishni baholashda ham faqat bitta turdagi test bilan cheklanmaslik lozim. To'g'ri yoki noto'g'ri javobni belgilash, variantlardan tanlash, bo'sh joylarni to'ldirish kabi yopiq topshiriqlar nazorat uchun qulay bo'lsa-da, ular o'quvchining mazmunni qay darajada chuqur anglaganini har doim ham to'liq ko'rsatmaydi. Shu sababli qisqa javob berish, asosiy fikrni ifodalash, voqeani qayta hikoya qilish va eshitilgan axborotga munosabat bildirish kabi ochiq topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiq.

Olib borilgan tahlillar asosida rus tilida tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirishning samarali modeli "tayyorgarlik – umumiy tinglash – tanlab tinglash – batafsil tinglash – nutqiy faoliyat" ketma-ketligida tashkil qilinishi mumkinligi aniqlandi. Birinchi bosqich o'quvchining mavjud bilimlarini faollashtiradi. Ikkinchi bosqich audiomatnning umumiy mazmunini aniqlashga xizmat qiladi. Uchinchi va to'rtinchi bosqichlarda muayyan ma'lumotlar hamda mazmuniy detallar ajratiladi. Yakuniy bosqichda esa olingan axborot gapirish yoki yozish faoliyatida qo'llanadi. Bunday ketma-ketlik tinglashni passiv qabul qilishdan faol kommunikativ jarayonga aylantiradi.

Umuman olganda, natijalar tinglab tushunish ko'nikmasi bir yoki bir necha dars davomida shakllanadigan qobiliyat emasligini ko'rsatadi. U muntazam mashq, murakkablikning bosqichma-bosqich oshirilishi va turli kommunikativ vaziyatlarda audio axborot bilan ishlash natijasida rivojlanadi. O'qituvchining vazifasi faqat audioyozuvni qo'yib berish va javoblarni tekshirishdan iborat emas. U o'quvchiga qanday tinglash, muhim axborotni qanday ajratish, notanish so'z mavjud bo'lganda qanday strategiyadan foydalanish va eshitilgan ma'lumotni keyingi kommunikativ faoliyatga qanday olib o'tishni ham o'rgatishi kerak.

MUHOKAMA

Olingan natijalar tinglab tushunishning kommunikativ til o'qitish tizimida mustaqil va ayni paytda boshqa nutq faoliyati turlari bilan bog'liq ko'nikma ekanligini ko'rsatadi. Passovning kommunikativ yondashuvi til materialini muloqot vaziyatlari bilan bog'lash zarurligini ta'kidlaydi. Bu tamoyil tinglab tushunishda ayniqsa muhim, chunki o'quvchi eshitilgan birliklarni alohida grammatik shakllar sifatida emas, ma'lum kommunikativ vazifaning tarkibiy qismi sifatida qabul qilishi kerak.

Zimnyaya tomonidan nutq faoliyatining psixologik mexanizmlariga berilgan e'tibor tinglab tushunishning xotira, idrok, diqqat va mazmuniy taxmin bilan bog'liqligini tushuntirish imkonini beradi. Rost ham tinglash jarayonini faqat tovushlarni aniqlash emas, balki eshitilgan axborotni faol qayta ishlash jarayoni sifatida ko'rsatadi.

Shu jihatdan o'quvchiga tayyor mazmunni berishdan ko'ra, unga mazmunni mustaqil aniqlash strategiyalarini o'rgatish samaraliroq hisoblanadi.

Wilsonning tinglashni o'rgatishga oid metodik tavsiyalari ham tinglashdan oldingi, tinglash paytidagi va undan keyingi faoliyatning o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Mazkur tadqiqot doirasidagi tahlillar ushbu yondashuv rus tilini o'qitishda ham samarali qo'llanishi mumkinligini ko'rsatdi. Ayniqsa, o'zbek tilida so'zlashuvchi o'quvchilarga rus tilining fonetik xususiyatlarini tabiiy nutq tarkibida muntazam eshittirish tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirishda muhimdir.

XULOSA

Rus tilini o'rganishda tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning zarur shartlaridan biridir. Tadqiqot natijalari tinglab tushunishga fonetik, leksik-grammatik, psixologik va mazmuniy omillar birgalikda ta'sir qilishini ko'rsatdi. Shu sababli ushbu ko'nikmani rivojlantirish faqat audioyozuvlarni ko'p tinglash bilan cheklanmasligi, balki maxsus ishlab chiqilgan mashqlar va tinglash strategiyalariga asoslanishi lozim.

Audiomatn bilan ishlashni tinglashdan oldingi, tinglash jarayonidagi va tinglashdan keyingi bosqichlarda tashkil qilish, umumiy mazmundan tafsilotlarga tomon harakat qilish, autentik materiallardan bosqichma-bosqich foydalanish, takroriy tinglashga turli vazifalar yuklash hamda tinglashni gapirish va yozish bilan bog'lash samarali metodik yechim hisoblanadi. Eng muhimi, o'quvchi har bir so'zni tushunishga emas, balki nutqning asosiy mazmuni, kommunikativ maqsadi va zarur axborotini anglashga o'rgatilishi kerak.

Shunday qilib, rus tili mashg'ulotlarida tinglab tushunish muntazam, izchil va kommunikativ maqsadga yo'naltirilgan faoliyat sifatida tashkil etilganda o'quvchilarning nafaqat eshitilgan nutqni tushunish qobiliyati, balki lug'at boyligi, talaffuzi, og'zaki nutqi va umumiy kommunikativ kompetensiyasi ham rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar